Silviu BEREJAN

UNITATEA LIMBII ROMÂNE – FUNCŢIONAREA EI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Dacă pornim de la noţiunea „unitatea limbii", aşa cum o înţelegea conaţionalul nostru nepereche, profesorul Eugen Coşeriu, ar trebui să acceptăm ideea lui general-lingvistică că limbi unitare în ansamblu nu există, căci în orice limbă avem variaţie spaţială (numită de el *diatopică*), variaţie socio-culturală (numită *diastratică*) şi variaţie stilistică (numită *diafazică*). Aceste variaţii dau naştere, după Coşeriu, unor omogenităţi în sens diatopic (**dialectele**), în sens diastratic (**nivelurile de limbă**, spune el, deşi ele sînt mai degrabă **limbaje** ale unor pături sociale şi culturale ale comunităţii lingvistice) şi în sens diafazic (**stilurile limbii**).

Orice limbă istorică (în felul cum o defineşte Coşeriu) este deci un conglomerat (Coşeriu îi zice colecţie) de astfel de omogenităţi (parţial coincidente, parţial divergente). Limba istorică **nu este**, aşadar, **niciodată**, după el, **monolitic unitară**. Limbă unitară este, de fapt, numai *limba funcţională* (delimitată de lingvişti în cadrul unei limbi istorice), care nu are nici diferenţe dialectale, nici diferenţe socio-culturale, nici diferenţe stilistice. Numai limba funcţională, fiind unitară, poate fi considerată (de lingvişti, în primul rînd, dar şi de vorbitori) drept limbă comună, drept koiné (adică limbă pentru întreaga comunitate a vorbitorilor).

Dar limba aceasta comună, spune în continuare profesorul, are nevoie şi ea, pentru necesităţile comunicative ale comunităţii lingvistice, de o formă superioară, de „un fel de limbă comună a limbii comune, o *limbă standard*", zice el. Pe aceasta Coşeriu o numeşte *limbă exemplară*. Ea este deci idealul de limbă al unei societăţi, sistemul căreia nu este încă realizat în întregime (în totalitatea sa), dar care tinde în permanenţă spre realizare deplină.

Prin urmare, cînd vorbim despre unitatea unei limbi, trebuie să ştim despre ce nivel al acesteia vorbim: despre nivelul limbii istorice, despre cel al limbii comune sau despre cel al limbii exemplare.

La nivelul limbii istorice, s-a spus deja, nu se poate vorbi despre unitate, deoarece ea prezintă în mod obligatoriu diferenţe dialectale, socioculturale şi stilistice. „Aceasta înseamnă... că nu există, în realitate, o măsură absolută a unităţii...", – subliniază profesorul. Cu cît mai sus „ne ridicăm de la limba istorică la limba comună şi de la limba comună la limba exemplară", cu atît unitatea ei tinde să se apropie mai mult de absolut, adică de idealul de unitate a limbii pentru întreaga societate (comunitate de vorbitori)[1].

Dacă trecem acum de la concepţia teoretică, general-lingvistică coşeriană a noţiunii de „unitate a limbii" la „unitatea limbii române", am putea să menţionăm că cele spuse de Coşeriu referitor la limbă în general se aplică pe deplin şi la limba română, dovadă fiind afirmaţiile făcute la aceeaşi sesiune de Matilda Caragiu-Marioţeanu în comunicarea sa despre varietatea limbii române. Dumneaei scria atunci:

„Ca orice unitate, limba română este o unitate în diversitate, pentru că ea prezintă şi deosebiri, generate de poziţia *geografică*, de varietatea *socială* şi de *momentul* vorbirii: omul vorbeşte cu particularităţi (dialectale – S.B.) specifice zonei sale geografice, gradului său de instrucţie, felului de muncă prestată, vîrstei sale, relaţiilor cu centrul inovator (oraş, capitală etc.), cu populaţia de altă limbă şi, în fine, în funcţie de starea sa într-un anumit moment al vorbirii (calm/grabă/nervozitate etc.)"[2].

Ajungem astfel şi la „unitatea limbii române în Basarabia".

Realitatea glotică din actuala

BDD-A20900 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:59 UTC)

Republică Moldova, după cum au demonstrat cu probe concludente toţi specialiştii imparţiali din lume, atît din Vest, cît şi din Est, nu este decît un tip de vorbire dialectală română, ce funcţionează pe teritoriul Moldovei istorice (de pe cele două maluri ale Prutului), avînd particularităţi ce n-au intrat toate în limba comună a tuturor românilor. Cît despre limba de cultură (adică limba română exemplară), ea a fost şi este utilizată, cu intermitenţe de mică importanţă, şi în R.M. de la apariţia acesteia ca stat aparte (al doilea stat românesc).

Deci limba de cultură a acestui stat a fost şi este în prezent română, aceeaşi pentru tot spaţiul românesc carpato-danubian, indiferent dacă graiurile populare locale au trăsături distinctive de natură dialectală şi indiferent de faptul ce denumiri i s-au dat în trecutul îndepărtat (istoric) sau în trecutul mai apropiat (sovietic) şi oricare ar fi falsificările (de natură curat politică), vehiculate în prezent.

Este bine cunoscut doar – şi cele spuse mai sus confirmă acest lucru – că diferenţele dialectale din limbile istorice nu afectează unitatea funcţională a limbii poporului care o vorbeşte, mai cu seamă cînd pe baza varietăţilor locale (dialectale) ale aceleiaşi limbi comune s-a constituit o limbă de cultură – una singură, care a fost consacrată printr-un corpus de scrieri de mare valoare anume în această calitate a sa de limbă exemplară.

În R.M. însă la trăsăturile dialectale comune cu Moldova de peste Prut s-au adăugat alte particularităţi, apărute în timpul îndelungatei perioade de dominaţie rusească, veche şi sovietică, ce a durat mai bine de un secol şi jumătate. E vorba de numeroasele alteraţii ale vorbirii populare, în special în lexic şi sintaxă, care au generat o degradare *calitativă* a acesteia (de fapt, nu vorbirea ca atare a degradat, ci a scăzut simţitor gradul general de cunoaştere a limbii) şi una *funcţională* (s-au redus considerabil sferele de utilizare a vorbirii naţionale în societate). Din fericire, ele n-au modificat în mod radical şi esenţa ei.

Deformările ce au îndepărtat vorbirea din R.M. de baza sa comună românească se explică uşor sub raport lingvistic, ele fiind urmarea logică a deosebit de puternicei şi masivei influenţe a limbii ruse, culte şi vorbite, oficiale şi populare.

În urma acestei influenţe, în conştiinţa moldovenilor zişi „bilingvi" din R.M. (termenul „bilingvi" se cuvine a fi luat în ghilimele, deoarece în realitate majoritatea populaţiei din R.M. – în afară de o pătură foarte subţire de oameni de cultură – nu posedă într-o măsură suficientă nici una din cele două limbi, pe care se presupune că le cunosc) – în conştiinţa moldovenilor bilingvi în ghilimele, spuneam – s-au amestecat două sisteme glotice diferite: a propriei limbi neprestigioase şi a limbii ruse dominante în societatea sovietică (şi de aceea prestigioase şi în comunitatea indigenă moldovenească).

Tocmai din această cauză, cînd moldovenii basarabeni se întreţin cu vorbitori nu numai de aceeaşi limbă din România, ci chiar de acelaşi grai moldovenesc, adică cu moldoveni de dincolo de Prut (din Moldova românească), care n-au suportat influenţa rusă şi n-au încorporat-o în vorbirea lor cotidiană, „bilingvii" din R.M. au un sentiment curios: cu toate că îi înţeleg pe moldovenii din România, moldovenii basarabeni (care nu realizează întotdeauna că utilizează o „limbă amestecată", o „Mischsprache") au impresia că primii folosesc un „alt tip de vorbire", în comparaţie cu propria lor vorbire, că propria lor vorbire „diferă" de vorbirea moldovenilor din România, care sînt monolingvi şi nu înţeleg întotdeauna „inovaţiile" rusificatoare ale „bilingvilor" basarabeni. Prin acest sindrom se explică şi ezitările celor din R.M., cînd trebuie să-şi numească propria vorbire limbă română.

În realitate, după cum am menţionat şi mai sus, limba normată, cultivată, ce se foloseşte acum, dar se folosea şi pînă la 1990 (cînd era numită încă moldovenească), a fost şi rămîne limbă română, căci influenţele

BDD-A20900 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:59 UTC)

ruse nu erau nici anterior acceptate (în lucrările de cultivare a vorbirii se ducea chiar o luptă permanentă cu aceste influenţe nedorite, deşi în teorie influenţa rusă era calificată ca binefăcătoare în principiu).

În general, toate publicaţiile din R.M. au fost scrise în limba română literară, deoarece ea era etalonul nenumit al limbii exemplare din toate sferele de cultură din republică.

Lingviştii din alte ţări (care puteau vorbi deschis şi puteau numi lucrurile pe nume, adică aşa cum sînt – principiul obiectivităţii lui E. Coşeriu) au considerat întotdeauna în recenziile şi avizurile lor că lucrările lingvistice (şi numai), editate atît în R.M., cît şi anterior în R.S.S.M., sînt lucrări consacrate limbii române, deşi practic în toate titlurile lor figurează în mod obligatoriu sintagma „limba moldovenească" (fără de care studiul respectiv n-avea şansa să fie publicat).

Această opinie şi interpretare este absolut firească, întrucît partizanii aşa-zisei „limbi moldoveneşti", oricît de fervenţi au fost şi sînt ei şi de oricît tupeu au dat dovadă, n-au putut nici în trecut şi cu atît mai mult nu pot nici în prezent să substituie fondul lexical fundamental, unic în esenţa sa, prin împrumuturi slave (şi, în primul rînd, ruse), introduse (sau chiar intrate spontan) fără nici o restricţie în vorbirea neîngrijită a populaţiei, în special a celei necultivate. Ei n-au putut niciodată să elaboreze un veritabil, alcătuit pe temeiuri ştiinţifice, dicţionar român-moldovenesc sau moldovenesc-român (asemenea întreprinderi au fost considerate întotdeauna ridicole) sau să schimbe paradigmele declinării sau ale conjugării româneşti, prezentînd în manualele zise „moldoveneşti" (ca cele din actuala Transnistrie) forme gramaticale alternative ce s-ar fi putut sau se pot opune celor tradiţionale comune. S-au putut şi se pot evita cel mult unele elemente lexicale sau forme gramaticale ce le par unor „moldovenişti înrăiţi" strident „nemoldoveneşti". Dar atît! Nimic mai mult. Şi acest lucru pentru că o „altă" limbă literară, o „altă limbă romanică" de cultură în Estul Europei nu s-a format niciodată.

Pentru a denumi „moldovenească" limba de cultură a statului, condus în prezent de partidul comunist, ar trebui acceptate în întregime particularităţile dialectale moldoveneşti, dintre care multe sînt cunoscute şi în alte zone româneşti, dar în Moldova istorică ele sînt preponderente şi constituie aici specificul glotic al regiunii. Printre aceste particularităţi:

a) fenomenele fonetice binecunoscute ca:

– palatalizarea labialelor şi a dentalelor (*chept*, *ghini, şir, jin, n'el, n'imi, n'icî;* cf. literarele *piept, bine, fir, vin, miel, nimeni, nimic);*

– utilizarea lui *ž* în loc de *ğ* (*marjinî, curji;* cf. literarele *margine, curge*); a lui *ş* în loc de *č* (*chişior, faşi;* cf. literarele *picior, face*) şi a lui *dz* în loc de *z* (*dzăr*, *dzâşi;* cf. literarele *zer, zice*);

– dentalizarea lui *m* (*aninosă, can;* cf. literarele *miroase, cam*);

– modificarea lui *a* şi *e* finale în *î* (*casî, feţî;* cf. literarele *casă, feţe*) şi a lui *e* final în *i* (*feti, iuti;* cf. literarele *fete, iute*);

– contractarea (monoftongarea) diftongului *ea* în *e* (*e, gre, sarî, porné;* cf. literarele *ea, grea, seară, pornea*) şi multe altele.

Pentru R.M. se mai adaugă:

b) numărul mare de rusisme recente, cuvinte şi expresii întregi, utilizate curent de populaţia băştinaşă (în urma „bilingvismului general inevitabil"), cum ar fi *curtcî, sumcî, rul', zajîgalcî, vîcliuceşti svetu, îi zacrîto la obed, s-o uvolnit di la sclad şî amu-i prodaveaţî* etc.; cf. cuvintele şi expresiile respective din rusă: *куртка, сумка, справка, руль, зажигалка, выключи свет, закрыто на обед, уволилась со склада и сейчас она продавщица*;

c) construcţiile calchiate şi deformările de tot felul: *sî prin'eşti nu bini* (cf. *nu iese bine;* rus. *не получается хорошо*), *o precăutat problema* (cf. *a examinat problema;* rus. *рассмотрел проблему*),

BDD-A20900 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:59 UTC)

prin'esc *hotărîri* (cf. *primesc, adoptă hotărîri;* rus. *принимают решение*), *a doilea întrebari* (cf. *a doua întrebare, chestiune;* rus. *второй вопрос*) şi *a doilea variant* (cf. *a doua variantă;* rus. *второй вариант*), *eu îs încredinţat* (cf. *sunt sigur;* rus. *я уверен*), *îi tăt* (cf. *este gata, s-a terminat*; rus. *всё), sî şibî* (cf. *să fie;* rus. *было бы*), *nu şi* (cf. *ei ce;* rus. *ну что*), inclusiv în onomastica naţională: *Olar'* în loc de forma corectă *Olaru, Ordelean* în loc de *Ardeleanu, Munţian* în loc de *Munteanu, Sprînsean* în loc de *Sprînceană, Raţa* în loc de *Raţă, Gamorar'* în loc de *Hămuraru, Ghincul* în loc de *Hîncu, Ciora* în loc de *Cioară, Iordatii* în loc de *Iordache,* care se întîlnesc la fiecare pas.

Cu aceste particularităţi ridicate la rang de normă literară a unei „noi culturi", care s-ar distinge de cultura românească comună, acumulată de-a lungul timpului, ar fi posibil, poate, să se vorbească şi de o „altă limbă literară", dar numai cu condiţia că ar exista reprezentanţi ai acestui grai care l-ar fi sublimat în opere de valoare, recunoscute pretutindeni. Or, acest lucru n-a avut loc. O „nouă cultură", curat „moldovenească", care ar fi apărut într-o „altă limbă literară", separat şi în opoziţie cu limba română existentă deja, după cum s-a subliniat şi mai sus, în R.M. nu s-a constituit[3].

Deci varietatea din Moldova a limbii române istorice n-a avut niciodată o altă formă de manifestare literară, fondată exclusiv pe vorbirea moldovenească (cel puţin aşa cum a avut-o, de exemplu, varietatea din Banat, deşi nici aceasta n-a pretins vreodată că este o entitate deosebită în comparaţie cu limba română comună[4]).

Cît priveşte limba exemplară, în care se vorbeşte şi în special se scrie şi astăzi în R.M. în toate sferele oficiale, ea este limba română funcţională ca în întreaga ţară şi nu reflectă nicidecum specificul varietăţii locale a graiului de pe teritoriul republicii, deoarece la formarea acesteia au contribuit, după cum bine se ştie, toate varietăţile ei regionale[5].

De aici concluzia absolut firească: cine pune astăzi încă problema aşa-zisei „limbi moldoveneşti" perseverează în eroarea sau utopia despre care a vorbit mereu în ultimii zece ani şi ceva regretatul nostru compatriot şi conaţional Eugen Coşeriu şi despre care a ţinut să ne amintească chiar şi înainte de a pleca dintre noi[6].

NOTE

[1] Expunerea de mai sus e făcută după studiul: Eugenio Coseriu. *Unitatea limbii române – planuri şi criterii* din culegerea Academiei Române „Limba română şi varietăţile ei locale", Bucureşti, 1995, p. 11-19.

[2] Matilda Caragiu-Marioţeanu. *Varietatea limbii române //* în cul. „Limba română şi...", *op. cit.*, p. 21.

[3] Vezi Silviu Berejan. *Varietatea moldovenească a vorbirii orale româneşti şi limba literară scrisă* // în cul. „Limba română şi...", *op. cit.*, p. 42.

[4] Vezi Eugen Beltechi. *Limbă literară şi literatură dialectală //* în cul. „Limba română şi...", *op. cit.*, p. 91-96.

[5] Despre avatarurile identitare ale limbii române în R.M. mi-a fost dat să vorbesc în repetate rînduri la diverse întruniri locale de la noi şi din Ţară şi să public o serie întreagă de articole şi studii în ziare, reviste şi culegeri, apărute în special în ultimul deceniu la Chişinău, Bălţi, Iaşi, Suceava, Cluj-Napoca, Bucureşti, Leipzig, Torino (cf. „Timpul", „Ţara", „Revistă de Lingvistică şi Ştiinţă Literară", „Limba Română", „Tribuna", „Cronica", „Probleme actuale de lingvistică română", „Basarabia. Dilemele identităţii", „Identitatea limbii şi literaturii române în perspectiva globalizării", „Obiectiv (Vocea Sucevei)", „Grenzgänge. Beiträge zu einer modernen Romanistik", „Bollettino dell' Atlante Linguistico Italiano").

[6] Eugen Coşeriu. *Identitatea limbii şi a poporului nostru //* în „Limba Română", Revistă de ştiinţă şi cultură, Chişinău, 2002, nr. 10 (număr consacrat în întregime memoriei celui plecat), p. 2-3.

BDD-A20900 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:59 UTC)